

1. -EL PROCÉS CONTRA SERRALLONGA:
AL RESCAT DEL BANDOLER

A mi entench que m'han capturat y pres per lo que jo ha alguns anys ha que vaig per lo present principat de Cathalunya robant axí per algunes cases de aquell, com per haver robat en molts y diversos camins reals y perpetrades moltes morts axí sol com en companyia de molts altres bandolers companys meus, y preses moltes persones y haverles composades ab diverses quantitats y lo principi de posarme jo en mal fou perque un dia quem recorda molt be eram en lo mes de mars del any 1622 estant jo en ma casa llaurant devant della arriba ahont jo era Miquel Pandis alias Ganyada de Rupit ja mort ym digué que ell havie robades unes capes...

Així comença la declaració de Joan Serrallonga en el text del procés judicial que es va instruir en contra d'ell la tardor de 1633. A banda que Serrallonga no sabia escriure¹, sabem que aquest document el va redactar un notari -com era la norma- després d'aconseguir una declaració verbal de l'encausat mitjançant un interrogatori en el qual es féu ús de la tortura, com era costum a l'època. Això no és inconvenient perquè tot el procés estigui escrit en primera persona -talment com si fos Serrallonga el qui hagués dictat el text- i, al llarg d'unes quantes desenes de pàgines, es descriuen un per un els delictes pels quals se'l jutja.

El procés contra Serrallonga -dipositat avui a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la

Geltrú- és un volum de gairebé nou-cents folis manuscrits que gaudeix d'un estat de conservació acceptable, malgrat les circumstàncies en què va ser redescobert pels volts de 1843². El manuscrit va ser rescatat miraculosament per l'escriptor i historiador barceloní Joan Cortada i Sala (1805-1868) quan era a punt de ser cremat juntament amb una pila de documents:

Pasando en cierto día por una calle de Barcelona vi que en el patio de un gran edificio ardía una hoguera que alimentaba legajos de papeles [...] Acerquéme por pura curiosidad, y mi buena estrella quiso que en el acto descubriera en mitad de las llamas, pero no incendiado todavía, un grueso legajo envuelto en pergamino, en el cual pude leer la sola palabra «Serrallonga». La forma del legajo, esta palabra, y algunas otras circunstancias me hicieron imaginar al punto que ese legajo debía ser el proceso de Serrallonga y rogué encarecida y precipitadamente al encargado de atizar el fuego que librara de las llamas aquel legajo. El fogonista, para quien aquellos sucios papeluchos no tenían ningún interés, me contestó que me llevara el legajo si lo quería, y como yo no tenía medio alguno para sacarlo de la hoguera, agarré de la mano del ejecutor un largo palo que terminaba en un garfio de hierro [...] y me sirvió para arrancarlo. Tibio y ahumado me lo apropié al punto, y cargando con él me fui en un vuelo a casa, no sin saltarme el corazón de puro gozo³.

El lector comprendrà l'apassionament amb què Cortada reuiu la troballa. Després d'estudiar-lo a fons, va publicar el mateix any de la seva mort, el 1868, el primer llibre científic sobre el famós bandoler⁴, just en un moment en què a Catalunya predominava la visió romàntica que el drama de Víctor Balaguer i la seva versió novel·lada de 1859

havien difós amb gran èxit popular. Cortada explica en el pròleg del llibre que els dos segles que han transcorregut des de la seva mort i les ficcions poètiques que se n'han fet han desfigurat el personatge i li han donat un caràcter molt diferent del que ell intueix en la lectura del procés.

Però, quin és el veritable caràcter de Serrallonga? Tot i que especulem sobre aquesta qüestió a la part final d'aquest llibre, podem dir que el document del procés és la font més fidedigna per a conèixer a fons el bandoler? Mirarem de resoldre aquest interrogant al llarg de les pàgines següents. De fet, els editors de Joan Cortada així ho creien:

El proceso de que hablamos es la verdad desnuda, sin adornos, sin rasgos de genio, sin poéticas osadías; por esto, y sentimos decirlo, el trabajo que presentamos dará al través con mucha parte de lo que hasta ahora se ha dicho; pero hará saber quién fue Serrallonga, qué hizo, qué causa le impulsó a ello y qué término tuvieron sus fechorías⁵.

Potser els editors pecaven d'optimisme, però la troballa que Cortada havia fet no era per a menys: es tracta del document més llarg i complet que es conserva a Catalunya sobre el fenomen del bandolerisme al segle XVII.

En un primer moment, el lector del procés pot tenir la falsa impressió que és Serrallonga el qui, a través dels segles, ens parla de la seva atzarosa existència, però com apunta Rafel Ginebra:

la poca espontaneïtat de l'estil i la gran precisió i l'ordre cronològic en l'exposició fan pensar que Joan Sala es devia limitar a assentir a les acusacions dels funcionaris de la justícia que devien haver recopilat

*tots els relats i les dades referents a les actuacions del bandoler en els seus anys d'exercici*⁶.

Si ens fixem, per tant, en l'estil de redacció del procés, tots els episodis de la vida delictiva del bandoler de Viladrau tenen la mateixa estructura i acaben oferint els mateixos detalls: la data dels fets, l'indret, els participants, les víctimes, el botí aconseguit i el repartiment del mateix. Cadascun dels paràgrafs rep la denominació jurídica específica de *disposició*, i a tots s'hi repeteixen les mateixes expressions estereotipades, de l'estil: *E mes dich señor que es veritat*, en començar cada nova disposició; *y lo dit robo nos partirem per parts iguals que cada u prengue sa part y jo la mia*, en acabar-la.

Hem dit que el procés el componen diversos centenars de folis amb les declaracions dels principals imputats, és a dir, Serrallonga mateix, els bandolers de la seva quadrilla que encara vivien, i una llarga llista de còmplices que, de bon grat o siusplau-per-força, el van ajudar al llarg de la seva trajectòria delictiva. No hi consten gaires declaracions de testimonis ni de la part de l'acusació -ja ho indica Cortada- i tot el procés se sustenta en el relat sobre el jurament (i tortura) dels imputats. Qui sap si el text constava d'altres volums que no es van salvar de la crema de 1843, on hi devia haver continguda la informació que trobem a faltar. Precisament, els romanços de canya i cordill, que ben aviat van difondre la notícia de la detenció i judici de Serrallonga, mencionaven irònicament el considerable nombre de pàgines que s'havien escrit durant el judici: *Un proceso de hojas tantas / que por tomos la dividen*⁷. Ginebra, per part seva, ha estudiat la manufactura del

l·ligall dipositat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i, tot fixant-se en la numeració original dels folis, observa que *originàriament devia formar part de dues unitats, ja que la numeració antiga forma dues sèries, de l'1 al 411 i de l'1 al 419, amb alguns fulls no numerats en ambdues sèries*⁸. Finalment, cal tenir en compte que la legislació de l'època obligava a transcriure totes les disposicions dels testimonis per tal que l'acusat en pogués conèixer el contingut i elaborar la seva defensa⁹. Per tant, hem de creure que existia un volum amb totes aquestes declaracions, avui perdut.

L'any 1936, l'escriptor i periodista Lluís Via (1870-1940) assenyala un detall interessant del contingut del procés contra Serrallonga: tot justificant que el bandoler era un home de paraula, explica que al llarg del judici va reconèixer els seus delictes, però que no va delatar els qui l'havien afavorit fins que no fou salvatgement torturat. Segons Via, en aquella època, quan s'havia substanciat el procés i sentenciat el reu, no es publicava la sentència sense llegir-la al condemnat i exigir-li nova declaració amb jurament de dir la veritat damunt dels evangelis, i si es negava a jurar, se'l tornava a torturar. A ningú no se li escapa que el judici que devia rebre Joan de Serrallonga no tenia res a veure amb la manera com s'imparteix la justícia en l'actualitat, i que els encausats no gaudien de cap tipus de garantia legal que els protegís davant d'una eventual mala praxis dels magistrats. Per aquest motiu no està de més recordar que el manuscrit rescatat per Cortada és una font històrica de gran valor, en tant que ha estat escrita pels protagonistes de la història, però no és la veritat absoluta -com així ho creien

els editors de Cortada- perquè no hi ha manera científica de contrastar bona part de les informacions que recull. Ja a l'any 1868, el mateix historiador fa un exercici de rigor professional en acabar el llibre i reconeix que:

Siempre es aventurado formar juicio de una cosa que no hemos visto, ni se nos transmite con los datos necesarios para formarlo imparcialmente, mas atendidas todas las circunstancias, no es una temeridad decir que el proceso no está tan ajustado a la verdad como debería¹⁰.

Influència del manuscrit del procés

Cal dir que el volum conservat a la Biblioteca Víctor Balaguer (i una còpia mecanoscrita que l'Ateneu Barcelonès en va fer l'any 1932) no són l'única font històrica que ha servit per a estudiar la vida del mític bandoler, però sí que ha determinat força la percepció dels qui han investigat sobre Serrallonga.

Des del benaventurat rescat de Cortada fins als nostres dies, han estat molts els qui han escrit sobre el bandoler, han mirat de contrastar científicament el document amb altres fonts i han intentat explicar amb noves dades el fenomen del bandolerisme català del Barroc. Però, per altra banda, l'ombra del manuscrit ha estat allargada i, en el decurs de més de cent anys d'historiografia, no pocs autors han seguit al peu de la lletra les dades biogràfiques de Serrallonga que es desprenen de la seva confessió. Cortada mateix ho adverteix en una data tan llunyana com la de 1868, com hem vist en la cita anterior, i per això caldria parar esment en alguns matisos.

Un dels passatges biogràfics de Serrallonga que es narren al procés i que demostra com no han estat pocs els autors que han assumit literalment allò que s'hi diu és el que té a veure amb el seu primer crim. Al manuscrit del judici s'explica que les activitats delictives de Serrallonga van començar - segons la seva confessió- l'any 1622 amb l'incident d'en Miquel Barfull, un conegut del bandoler que li havia traït la confiança quan va explicar a les autoritats que Serrallonga amagava unes capes robades per un tercer. L'episodi, narrat a totes les biografies del malfactor de Viladrau, el trobem descrit a l'inici de la declaració de Serrallonga amb la innocència pròpia d'un nen a qui han enxampat fent-ne una de grossa: per justificar la possessió d'un esmentat Barfull (possiblement, els únics elements verídics de la història), l'acusat explica que les capes les ha robades un altre, un tal Miquel Pandís, el qual, casualment, ja és mort en el moment del judici i, per tant, no pot contradir-lo; i que l'assassinat de Miquel Barfull a mans de Serrallonga mateix és una qüestió d'honor perquè el primer acusa el segon d'un robatori que no ha comès i d'haver comprat als seus germanastres un mul que havien robat a la seva pròpia mare.

Com ja han assenyalat Reglà, Pladevall i Torres, el famós bandoler no va començar la seva singladura delictiva l'any 1622 amb l'incident de Miquel Barfull. En aquesta data Serrallonga tenia gairebé trenta anys! Si, tal com s'explica, les contrades de Viladrau i tot el massís de les Guilleries fou un vesper de bandolerisme durant tot el segle XVI i part del XVII, no hi ha dubte que el jove Joan Sala va créixer en un context fortament dominat per aquest fenomen social i, atès que ell mateix

coneixia altres bandolers, per exemple, a través del seu germà gran, Antoni, no és gens aventurat creure que molt abans de la tan repetida data de 1622 Serrallonga ja havia fet de les seves per un lloc o un altre aquadrillat en alguna banda. Que això no estigui descrit al procés és del tot comprensible, atès que el seu objecte no era el de fer la biografia del bandoler, sinó recollir tota la seva confessió per poder inculpar-lo degudament.

Hem vist com els relats dels delictes que consten en aquest manuscrit no poden ser presos al peu de la lletra perquè són escrits per una tercera persona - un o més notaris- els quals no coneixen els fets més que pel testimoni oral dels seus protagonistes. Aquests, o bé fan un extraordinari exercici de memòria, o bé es limiten a reconèixer el que els membres del tribunal els llegeixen en veu alta. Diem que els encausats tenen molt bona memòria perquè és sorprenent comprovar com la major part de disposicions del procés estan farcides de múltiples detalls d'uns fets ocorreguts anys enrere. En la seva declaració, per exemple, Joana Massissa es recorda del nom, i de vegades del cognom, de tots els pastors i pagesos que van ajudar-los amb aixopluc i menjar durant els dos anys que els fugitius van amagar-se a les muntanyes del Pirineu abans de ser capturats! I no només això, també es recorda dels topònims dels indrets que van recórrer -que no li eren comuns perquè ella era de l'Alt Empordà-, del dia de la setmana en què van tenir lloc els fets i dels aliments que van ingerir. Tot i que la gent es coneixia perquè s'ha demostrat que l'aïllament de les masies no era tal, o la Joana tenia una memòria prodigiosa, o algú es va encarregar de recopilar tota aquesta informació entre els testimonis, la va redactar i la va llegir

a l'acusada, la qual hi va haver de donar el vistiplau. Com ja hem dit, és probable que tota aquesta informació es perdés en la crema de 1843, de la qual l'historiador Cortada salva el lligall del procés contra Serrallonga.

El manuscrit del judici custodiat a la Biblioteca Víctor Balaguer és, certament, una font molt valuosa. Ara bé, arribats a aquest punt, és el moment de preguntar-nos: el document fa la història? Des que el manuscrit va sortir a la llum i va ser estudiat com una font primària, els historiadors l'han transcrit, l'han comentat i han bastit teories tot basant-se en les informacions que hi conté. Alguns l'han pres textualment i no hi han objectat res; els altres n'han fet una aproximació crítica i han intentat interpretar-ne el contingut amb més o menys reserves científiques. El que és comú a tots és la poderosa influència que vuit-centes pàgines relligades han exercit en la historiografia del bandoler més famós de Catalunya i del bandolerisme català, en general. Els funcionaris de la Reial Audiència que van redactar el document es van limitar a complir el tràmit burocràtic de l'acta notarial i, de ben segur que no imaginaven la transcendència que els seus textos assolirien uns segles més tard.

Per tant, és, el procés de Serrallonga, la veritable història de Serrallonga? Malgrat la informació i els detalls que aporta, que en són molts, no podem afirmar amb rotunditat qui era i què sentia el bandoler de Viladrau a partir de les descripcions que es troben al manuscrit. Per això creiem que cal considerar la parcialitat del document i -encara que els experts ja ho tenen molt clar- cal advertir el lector que els fets històrics estan registrats a les fonts i són els historiadors

els qui els expliquen mitjançant un procés científic de reconstrucció dels esdeveniments, que comporta la consulta d'aquestes fonts i la interpretació de les mateixes. Normalment, els historiadors poden bastir el seu discurs a partir de la comparació de diverses informacions; en el cas de Serrallonga, però, el principal document d'estudi -per rellevància i volum d'informació- és la transcripció dels testimonis dels encausats en el procés judicial. Es tracta d'un document, doncs, d'una naturalesa molt específica i de difícil contrastació. Aquesta circumstància ha propiciat que, des de la seva descoberta l'any 1843, se'ns n'hagin llegat múltiples visions, cadascuna d'elles influenciada pels factors històrics i ambientals del glossador que s'hi ha aproximat. És per aquest motiu que el capítol final d'aquest llibre fa un recorregut per les diferents interpretacions que s'han projectat al llarg del temps sobre la figura de Joan Serrallonga.

DOSSIER

Axorellat, atenallat i fets quatre quartos:
una sentència judicial exemplar

Quan Joan Serrallonga va ser capturat a Santa Coloma de Farners el 31 d'octubre de 1633, va ser sotmès -com corresponia- a un procediment penal el qual es basava en una llarguíssima tradició jurídica catalana que, en aquell moment, passava per ser una de les més reputades d'Europa. Encara que el seu final va ser atroç, podem dir que Serrallonga va tenir un «judici just» en el qual es van respectar i aplicar correctament els fonaments de dret que estaven vigents a la Catalunya del segle XVII. Però, com es va desenvolupar el judici?

L'estructura de les institucions judicials catalanes a l'època de Serrallonga té el seu origen en la reforma que es va fer en temps dels Reis Catòlics. El principal organisme jurídicoadministratiu era la Reial Audiència de Catalunya, una institució que va ser creada l'any 1493 per Ferran II i reconvertida en un tribunal fix amb seu a Barcelona -fins aleshores havia estat un tribunal itinerant que es desplaçava tot seguint el rei. A Catalunya, a diferència dels altres regnes de la corona catalanoaragonesa, la Reial Audiència complia, alhora, la funció de tribunal suprem. D'aquesta manera, la justícia que s'impartia al Principat no havia de passar pel Consell d'Aragó, que era l'organisme d'on partien les directrius

polítiques de la monarquia hispànica que afectaven Catalunya¹¹.

Des d'aquest moment, es crea la figura del virrei o lloctinent general, que representava el rei de la monarquia hispànica en els territoris del Principat. El titular d'aquest càrrec era escollit pel monarca per un període de tres anys i a Catalunya el virregnat fou ocupat gairebé sempre per l'aristocràcia castellana. Cal dir que el virrei era el primer magistrat del regne¹² i, a banda de les seves responsabilitats polítiques, tenia jurisdicció civil i criminal -recordem al lector que encara no existia la separació de poders.

A partir, doncs, de les Corts de 1493, la Reial Audiència de Catalunya esdevé també Consell del virrei, del qual formen part els primers magistrats del país: el canceller, el vicecanceller, el regent de la Cancelleria, el regent de la Tresoreria i els doctors del Reial Consell¹³. A diferència de l'actualitat, el mot *magistrat* correspon, en època moderna, al personatge que ostenta un càrrec públic en l'administració civil. Segons una font del segle XVII¹⁴, a Catalunya hi havia set graus de magistrats en la jerarquia dels càrrecs públics. En ordre d'importància, eren els següents: el rei o el virrei, el governador general i els portantveus, el mestre racional (semblant a un ministre de Finances), el batlle general (administrador de les rendes reials), el tresorer general, el conservador general i, en darrer lloc, els veguers, els batlles i els jutges¹⁵.

Una nova convocatòria de les Corts, la de 1599, va introduir nous canvis en el funcionament de les institucions jurídiques catalanes; segons Pere Molas, aquests canvis van ser fruit del malestar creixent que generava el fenomen del bandolerisme¹⁶.

Les Corts de 1599 van dividir la Reial Audiència en tres sales, cadascuna amb un president i cinc ministres; les dues primeres sales s'ocupaven de la matèria civil en primera instància. La sala dedicada a les qüestions criminals, la tercera, es va anomenar Consell Reial Criminal, tenia tres jutges de cort (jutges ordinaris) i estava presidida directament pel regent de la cancelleria¹⁷.

Aquest sistema judicial tenia la seva base teòrica en el Dret català, la més antiga font del qual eren els *Usatges de Barcelona*, un recull de normes jurídiques que els monarques catalans havien anat compilant des de l'edat mitjana. Les esmentades Corts de 1599 ratificaren aquest aplec jurídic i el posaren al capdavant de la llista de textos normatius -fonts de dret- que els jutges de la Reial Audiència havien de tenir en compte a l'hora d'exercir la seva tasca. La resta de fonts eren el Dret Canònic, el Dret Romà, el Dret Comú¹⁸ i els tractats de la Doctrina dels Doctors. Aquesta darrera era tota aquella que havien establert al llarg dels segles els més importants doctors en lleis de Catalunya i de l'estranger.

Fou, per tant, la sala tercera de la Reial Audiència -la que es dedicava a les causes criminals- la que s'encarregà de perseguir, empresonar i jutjar Joan Serrallonga. Els primers documents on consta que sobre el bandoler pesa una ordre de recerca i captura per part de les autoritats daten de 1626, quan el governador de Catalunya informa el rei i el virrei de les activitats de la quadrilla de Serrallonga¹⁹. Recordem que el governador era un subordinat directe del virrei que havia de recórrer constantment el Principat tot inspeccionant els veguers, els quals, al seu torn, eren els caps de les vegueries, una

jurisdicció territorial semblant a les comarques actuals. Des de 1626 i fins la seva detenció a Santa Coloma de Farners la vigília de Tots Sants de l'any 1633, les autoritats catalanes anaren darrere del bandoler amb intensitat creixent.

El procés penal

Al segle XVII, un procés penal constava de dues parts: la part indagatòria i la part de la captura i posterior declaració de l'inculpat²⁰. Quan Joan Serrallonga és capturat, el procurador fiscal de la sala tercera de la Reial Audiència ja fa temps que ha obert un procediment d'ofici ateses les múltiples denúncies que les víctimes del bandoler han formalitzat en contra d'ell. Un cop el jutge, anomenat misser Guiamet, va acumular prou indicis, va dictar la provisió de captura i, lògicament, Serrallonga no va comparèixer davant del tribunal fins que fou detingut. A partir d'aquell moment, el bandoler va ser posat en presó preventiva²¹ al palau del lloctinent, però no fou engrillonat ni tancat en una masmorra infecta com ens podríem imaginar, perquè la presó era un lloc de custòdia, no de malalties per humitat i manca d'espai²²; ara bé, tampoc no fou engarjolat en condicions gaire avantatjoses, ja que Serrallonga era acusat de ser un criminal i aquests encausats no gaudien dels mateixos privilegis que altres presoners amb càrrecs més lleus. Per exemple, segons una de les constitucions de les Corts de 1599, els presos que ja havien declarat i no eren criminals havien de ser allotjats en soterranis amb una finestra enreixada que donés al carrer *perquè de dites reixes pugan parlar sos Advocats, Procuradors i Amichs sens haver*

*de entrar en la presó y poder ells demanar almoyna*²³ (ja que els reus que no podien sufragar les despeses de la presó podien demanar caritat a través d'aquestes reixes). Hem de creure, però, que atesa la popularitat de què gaudia Serrallonga i el fervor amb què les autoritats el van perseguir, segurament va ser reclòs en una cel·la individual i, com també deia la llei, separat de la seva companya Joana Massissa.

Un cop empresonat Serrallonga, el jutge va tenir vint-i-cinc dies per a enllestir el procés d'enquesta (presa de declaració) i cinc dies més per llegir-ne el contingut a l'acusat. Cada dissabte, el regent de la cancelleria, els jutges, l'escrivà setmanal o el notari, estaven obligats a llegir tot el sumari del procés al reu²⁴. Se sap que les declaracions dels testimonis, interrogats personalment pel jutge davant l'escrivà de la cort, havien de ser transcrites fidelment per tal que l'acusat n'escoltés la lectura i es pogués aprofitar d'allò que l'afavoria²⁵. Ho constatem en la disposició de Jaume Melianta, àlies *El Fadrí de Sau*, un dels lloctinents de Serrallonga, quan corregeix la declaració d'una de les seves amants, anomenada Margarida Severa:

E mes dich señor que es veritat que anant jo aquadrillat ab [...] T. Canals, dit Lo Negre del Lluçanès, que encara que Margarida Severa diuen que el nomena ab sa disposició per Lo Negre del Vallès, la veritat es que se enganya, que no li deyen sinó Lo Negre del Lluçanès...

Tal com manava la llei, la declaració de Serrallonga fou la darrera del procés, en va finalitzar el redactat l'escrivà Antoni Pau Trull el 15 de novembre de 1633; cal dir que, com era

preceptiu a l'època, el processat només podia ser interrogat sobre aquells delictes dels quals constaven indicis o proves. Aquest fet ens permet afirmar que mai no sabrem quin fou l'abast real de les accions delictives de Serrallonga, perquè, atès que l'acusat només va respondre per allò provat, no ha quedat constància de la totalitat dels fets criminals que va protagonitzar.

Llegides les declaracions a l'encausat, el jutge li comunicava els càrrecs, li donava permís per a designar advocat i procurador, i fixava un termini per a presentar les seves defenses²⁶. Aquests drets els tenien tots els reus i, durant el torn de la defensa, ningú no podia tornar a interrogar-los ni acarar-los amb la part de l'acusació, ja fossin testimonis o el fiscal mateix. Un cop feta pública la defensa, el tribunal va dictar la sentència a mort de Serrallonga el 9 de desembre de 1633 i, malgrat que a Catalunya no s'havia d'aplicar la tortura judicial llevat dels casos de falsificació de moneda²⁷, el bandoler fou turmentat per tal que donés la llista dels noms de tots els qui l'havien ajudat. Davant del jutge, el procurador fiscal, el cirurgià, l'escrivà i els botxins, Serrallonga fou posat en el banc i lligat de manera que les mans li arribessin al colze fins que el dolor que patia el va fer encomanar-se a la Verge de Montserrat i a suplicar la fi del turment a canvi d'explicar tot el que calgués. Aquest és un dels passatges del procés que, pel seu dramatisme i per la manera com va ser transcrit, ha estat àmpliament comentat pels historiadors que n'han analitzat el contingut. Creiem que aquests comentaris estan sobradament justificats per l'especial intensitat del relat de la tortura: és colpidor veure els punts suspensius que l'escrivà va dibuixar sobre el paper per

expressar el silenci del reu mentre se li infligia el càstig corporal; quan el reu ja no va poder resistir el dolor, va cridar tres vegades el nom de la Mare de Déu de Montserrat. En aquest sentit, cal tenir present que no és que l'escrivà se sentís més o menys afectat pels crits de Serrallonga, sinó que la llei l'obligava a transcriure les preguntes del jutge i les respostes, gemecs i silencis del turmentat²⁸. Com era habitual, en acabar el turment i un cop obtinguda la confessió, Serrallonga va ser traslladat a una altra cambra on hi havia pa i vi. Fora de la vista dels aparells de tortura i, sota jurament, va ratificar la declaració.

La sentència final del procés va ser, com hem dit, condemnatòria i, en aquells temps, podia ser aplicada mitjançant una pena pecuniària (econòmica) o corporal. No cal dir que la gravetat dels crims de Serrallonga i la transcendència dels mateixos, en tant que havien molestat les principals autoritats del país, van propiciar-li una condemna a mort plena d'agreujants: ser assotat cent vegades, axorellat (tallades les orelles), passejat en un carretó per *los llocs acostumats* mentre era atenallat (pessigat i mutilat amb unes tenalles roents), decapitat i esquarтерat. L'historiador que rescata el manuscrit del procés, Joan Cortada, explica que a l'època de Serrallonga, la condemna a mort s'anomenava «passar Bòria avall»,

porque al salir de la cárcel que se ha derribado modernamente [ho escriu l'any 1868], y que estaba en la Bajada de la Cárcel [actual Baixada de la Llibreteria], en donde tenía la puerta debajo del arco que allí había, y derribado el arco la tuvo en la plaza del Rey, era el reo conducido, caballero en un asno, por la plaza del Ángel, calle de la Boria, plaza de la Lana, calle de Caldereros [actual Carrer dels

Corders], plazuela de Marcús, calle y plaza de Moncada, detrás del palacio de la Reina [actual Carrer de Rere Palau], Encantes [actual Carrer del Consolat del Mar], Fustería, calle Ancha, Regomir, plaza del Correo Viejo, calle de la Ciudad, plaza de San Jaime, Libretería y cárcel, y en cada esquina el verdugo le daba en la desnuda espalda, tres, cuatro o seis golpes de plano con un grueso y ancho cuero, a manera de grande suela de zapato, de modo que esos azotes dados de dos en dos, o más, compusiesen el número total a que era condenado, cuyo número, ni bajaba de ciento ni solía pasar de doscientos.

I Cortada hi afegeix consternat:

Esa pena cruel, asquerosa, y hasta indecente, fue abolida hacia los años 1835²⁹.

Malgrat la irracionalitat i l'acarnissament dels càstigs imposats, l'historiador Ferró considera que el judici penal català es caracteritza per ser dur, però no particularment cruel, en relació amb els patrons europeus contemporanis i fins i tot posteriors³⁰. Potser en altres processos penals instruïts a la Reial Audiència no es van aplicar tants agreujants com els que hi ha a la sentència de Serrallonga -en el cas del bandoler Perot Rocaguinarda, se li commuta la pena per anar a servir a l'exèrcit del rei a Itàlia. No obstant això, cal tenir en compte que el problema del bandolerisme va ser el gran maldecap de les autoritats del Principat durant molts anys, i la captura, judici i sentència exemplar de Serrallonga no acaba definitivament amb les colles de bandolers, però és clar que suposarà un punt i a part en la trajectòria d'aquest fenomen a Catalunya i l'inici de la seva extinció definitiva.

